

Tieslietu ministrija

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1536; tālr.: 67036801, 67036716, 67036720; fakss: 67210823
e-pasts: pasts@tm.gov.lv; www.tm.gov.lv

Rīgā

Nr. _____

Valsts policijai

Valsts drošības dienestam

Ģenerālprokuratūrai

**Rajona (pilsētas) tiesu
un apgabaltiesu priekšsēdētājiem**

Augstākajai tiesai

Par naida noziegumu kvalifikāciju

2024. gada 18. jūlijā Eiropas Cilvēktiesību tiesa pasludināja spriedumu lietā Hanovs pret Latviju, konstatējot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 3. pantā (spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas attiešanās aizliegums), 8. pantā (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), kā arī 14. pantā (diskriminācijas aizliegums) garantēto tiesību pārkāpumu. Proti, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka, lai arī Latvijā pastāv krimināltiesiski mehānismi, lai aizsargātu personas no naida noziegumiem, valsts kompetentās iestādes tomēr atteicās pārkāpuma veicēju saukt pie atbildības, to pamatojot ar apstākli, ka KL 150. pantā minētajam nodarījumam būtu jāietver mutiski vai rakstiski aicinājumi uz naidu, kas izdarīti ar tiešu nodomu kurināt naidu. Šajā sakarā Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsvēra, ka gadījumos, ja pastāv aizdomas, ka vardarbīgu rīcību izraisīja diskriminējoša attieksme, tiesībaizsardzības iestādēm ir pienākums veikt efektīvu izmeklēšanu, ņemot vērā nepieciešamību stiprināt sabiedrības nosodījumu par šādu rīcību un viest LGBTI kopienai piederošo personu uzticību, ka valsts iestādes tās spēs pasargāt. Proti, saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru šādi apstākļi pieprasīja amatpersonām piemērot nacionālos krimināltiesiskos mehānismus, lai, ievērojot homofobisko motivāciju, sauktu uzbrucēju pie atbildības, tam piemērojot pietiekami efektīvu soda veidu. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsvēra, ka diskriminējošām piezīmēm un aizskārumiem jebkurā gadījumā būtu jābūt kā atbildību pastiprinošam apstāklim.

Šajā sakarā Tieslietu ministrija sadarbībā ar Ārlietu ministriju, Ģenerālprokuratūru, Valsts policiju, Valsts drošības dienestu, Iekšlietu ministriju un tiesu sistēmas pārstāvjiem 2024. gada 30. oktobrī organizēja Pastāvīgās Krimināllikuma darba grupas (turpmāk – darba grupa) sanākumi, kurā tika vērtēta spriedumā izdarīto secinājumu ietekme uz Krimināllikuma (turpmāk – KL) normām un krimināltiesisko sistēmu naida noziegumu izmeklēšanai un kvalifikācijai, jo īpaši

gadījumos, kad tie tiek vērsti pret LGBT+ kopienai piederīgām personām. Izskatot minēto jautājumu, darba grupa atzina, ka ir nepieciešams turpināt darbu pie tiesību normu pareizas piemērošanas jautājumiem, lai nodrošinātu pēc iespējas efektīvāku KL normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu.

Tāpat darba grupā tika secināts, ka naida noziegumu izmeklēšanas jomā pastāv arī plašs judikatūras, doktrīnas un metodisko materiālu klāsts, piemēram, Tieslietu ministrijas 2023. gada 13. oktobra apkārtaksts par spēkā esošā tiesiskā regulējuma interpretāciju un piemērošanu naida noziegumu jomā, kas tiek vērsti pret LGBT+ kopienai piederīgām personām.¹ Tomēr, ievērojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā paustās atziņas, darba grupa secināja, ka tiesību normu pareizas piemērošanas nolūkā ir nepieciešams uzlabot tiesību normu piemērotāju izpratni un aktualizēt Tieslietu ministrijas 2023. gada apkārtakstu un to nosūtīt kriminālprocesa virzītājiem. Ievērojot minēto, Tieslietu ministrija sadarbībā ar tiesību nozares ekspertiem ir izstrādājusi šo materiālu, kas varētu palīdzēt naida noziegumu interpretācijā un kvalifikācijā, un kuru normu piemērotājs, ja uzskata par nepieciešamu, var izmantot darbā.

Vēršam uzmanību uz to, ka gadījumos, kad ir konstatējamas naida nozieguma pazīmes, ir jāuzsāk kriminālprocess un nodarījumu nevar kvalificēt kā administratīvo pārkāpumu, jo saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 5. panta trešo daļu administratīvā atbildība par likumā vai pašvaldību saistošajos noteikumos paredzētajiem pārkāpumiem iestājas, ja par šiem pārkāpumiem nav paredzēta kriminālatbildība. Naida noziegumi nav atzīstami par administratīviem pārkāpumiem sabiedriskās kārtības jomā, jo šādus pārkāpumus nevar uzskatīt par morāli neitrālu rīcību vai tādiem pārkāpumiem, kuri apdraud galvenokārt pārvaldības vai sabiedrisko kārtību. Minētie pārkāpumi ir saistīti tieši ar konkrētas personas vai personu grupas aizskārums, turklāt tie tiek veikti, personai apzinoties savas darbības kaitīgo raksturu.

Nav pieļaujama prakse, ka nodarījums, kas publiski tiek vērsti pret personu tā piederības dēļ kādai sociālai grupai, lai apkārtējos izraisītu naidu vai nesaticību pret šo sociālo grupu, tiek kvalificēts kā administratīvais pārkāpums, piemēram, saskaņā ar Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11. pantu "Sabiedriskās kārtības traucēšana", 11.¹ pantu "Pret personu vērsta agresīva uzvedība" vai miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā saskaņā ar minētā likuma 12. pantu "Maznozīmīga miesas bojājuma nodarīšana". Izvērtējot šādus nodarījumus, nevar par pamatu ņemt tikai nodarījuma ārējās pazīmes vai sekas, ir nepieciešams vērtēt kontekstu un motīvus, kādos nodarījums ticis veikts. Konstatējot naida nozieguma pazīmes, to nevar vērtēt kā administratīvo pārkāpumu, jo par naida noziegumiem ir paredzēta tikai kriminālatbildība. Šādos gadījumos administratīvā pārkāpuma lietvedība jāizbeidz un ir jāuzsāk kriminālprocess saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 5. panta trešo daļu un Kriminālprocesa likuma 6. pantu un 7. panta pirmo daļu.

Turklāt svarīgi ņemt vērā, ka Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Ziņojumā par Latviju (ceturtais posms) ir norādījusi, ka Latvijas policijai (nenodalot atsevišķi Valsts drošības dienestu un Valsts policiju) ir pienākums pilnīgi izmeklēt un sodīt rasistiski motivētus pārkāpumus, atzīstot un ņemot vērā nodarījuma rasistisko motivāciju.²

Vēršam uzmanību, ka par naida noziegumu izdarīšanu personas ir saucamas pie

---

¹ Tieslietu ministrijas 2023. gada 13. oktobra informatīvā vēstule par naida noziegumu kvalifikāciju, kas tiek vērsti pret LGBT+ kopienai piederīgām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/17271/download?attachment>.

² Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Publicēts: 2012.gada 21.februārī, 15.lpp.

kriminālatbildības pēc KL 78. panta “Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana”, KL 149.¹ panta “Diskriminācijas aizlieguma pārkāpšana” un pēc KL 150. panta “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana”. Naida noziegumi, kas tiek vērsti pret LGBT+ kopienai piederīgām personām un nav saistīti ar diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu ir kvalificējumi pēc KL 150. panta.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa jau 2012. gadā ir norādījusi: „*Tiesa uzsver, ka diskriminācija, kas balstīta uz seksuālo orientāciju, ir tikpat nopietna kā diskriminācija, kas balstīta uz rasi, izcelsmi vai ādas krāsu*”.³

KL 150. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums aizskar personas pamattiesības un pamatbrīvības (KL XIV nodaļa), kā arī apdraud vienlīdzīgas attieksmes principu personas pamattiesību un pamatbrīvību īstenošanā, personas tiesības uz cieņu, drošību, fizisko un psiholoģisko neaizskaramību, kā arī kādai sociālajai grupai piederīgo personu vai personas veselības un dzīvības aizsardzības intereses.⁴

KL 150. panta pirmajā daļā paredzēta kriminālatbildība par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums. KL 150. pantā aizsargājamo grupu uzskaitījums ir ļoti plašs, jo likumdevējs ir piešķīris plašu rīcības brīvību tiesību piemērotājam, lai noteiktu, kādas sociālās grupas ir identificējamās un aizsargājamās saskaņā ar KL 150. panta tiesisko regulējumu. KL 150. pantā ietvertās jebkuras citas pazīmes vai nenosaukto pazīmju noteikšana ir iespējama ar interpretācijas metodēm⁵, papildus ņemot vērā arī starptautisko cilvēktiesību dokumentos ietvertos principus.

Teorētiskajās nostādnēs ir atzīts un praksē ir nostiprināts, ka par KL 150. panta pirmajā daļā noteikto atvērto jēdzienu "*jebkuru citu pazīmju dēļ*" atzīta arī seksuālā orientācija. Tā, piemēram, KL 150. panta komentārā nostiprināts, ka pantā paredzētais nodarījums izpaužas attiecīgā darbībā, lai izraisītu naidīgu attieksmi pret noteiktas sociālās grupas pārstāvjiem, tai skaitā atkarībā no seksuālās orientācijas.⁶

Minēto apliecina tiesu prakses piemēri, kuros ar KL 150. panta pirmajā daļā ietvērto atvērto jēdzienu "*jebkuru citu pazīmju dēļ*" atzīta seksuālā orientācija, piemēram:

- Talsu rajona tiesas ar 2018. gada 10. janvāra spriedumu krimināllietā Nr. 11380026317 atzīts, ka R veica darbības, kas vērstas uz naida un nesaticības izraisīšanu pret personām viņu seksuālās orientācijas dēļ, ievietojot komentāru savā profilā sociālajā tīklā www.facebook.com. R publicētie izteikumi cita starpā pauda atbalstu fiziskai vardarbībai pret homoseksuāliem cilvēkiem;

- Zemgales rajona tiesas 2021. gada 15. decembra spriedumā atzīts, ka persona C "veica darbības, vērstas uz naida un nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma un seksuālās orientācijas, kas saistīts ar vardarbību un draudiem"; atzīstot C par vainīgu KL 150. panta trešajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā;

- Zemgales rajona tiesas 2021. gada 26. augusta spriedumā atzīts, ka persona A "veica darbības, kas vērstas uz naida un nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma un seksuālās orientācijas, kas saistīta ar vardarbību"; A atzīstot par vainīgu KL 150. panta trešajā daļā paredzētā

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2012.gada 9.februāra sprieduma lietā *Vejdeland un citi pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. [1813/07](https://www.echr.coe.int/ViewDoc.aspx?id=181307)), 55.punkts

⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa), Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016., 375.lpp.

⁵ Treļš Ē. Kriminālatbildības par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu teorētiskās un praktiskās problēmas. Pieejams: http://trels.lv/publikacijas_16.html.

⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 445.lpp.

nozieguma izdarīšanā;

- Zemgales rajona tiesas 2021. gada 2. februāra spriedumā atzīts, ka persona A "veica darbības, kas vērstas uz nauda un nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma un seksuālās orientācijas, kas saistītas ar vardarbību un draudiem"; atzīstot A par vainīgu nozieguma izdarīšanā, kas paredzēts KL 150. panta trešajā daļā.

Būtiska kaitējuma kritēriji noteikti likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" (turpmāk - Piemērošanas likums) 23. panta pirmajā daļā, kas noteic, ka atbildība par KL paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušās kādas no minētajām sekām:

1) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommu, un apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses;

2) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par desmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommu;

3) ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses.

Attiecībā par būtisku kaitējumu, kas paredzēts Piemērošanas likuma 23. panta pirmās daļas 3. punktā, t.i., ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses, skaidrojot, ka minētā būtiska kaitējuma pazīme tiek konstatēta atkarībā no aizskartajām interesēm, kuras aizsargā Latvijas Republikas Satversme, cilvēktiesības, sociālās tiesības, un, kas nav novērtējama materiālā izteiksmē. Ja būtisku kaitējumu veido ar mantiska zaudējuma nodarīšanu nesaistītu vai ar likumu aizsargātu interešu vai tiesību apdraudējums, tam ir jābūt ievērojamam un to izvērtē kriminālprocesa virzītājs atbilstoši konkrētā gadījuma apstākļiem.

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2008. gada 1. septembra lēmumā lietā Nr. 12330002307 noteica, ka „*Satversmē garantēto tiesību aizskārums katrā ziņā atzīstams par personas tiesību un interešu ievērojamu apdraudējumu likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. panta izpratnē*”. Savukārt 2016. gada 29. septembra lēmumā lietā Nr. 11816003310, nosakot būtisku kaitējumu Krimināllikuma 145. pantā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments konkretizēja, ka „*ne katrs Latvijas Republikas Satversmē garantēto tiesību aizskārums pats par sevi, bez aizskāruma izvērtējuma, atzīstams par būtisku kaitējumu likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. panta izpratnē. Būtisks kaitējums nosakāms, pamatojoties uz tiesā pārbaudītiem pierādījumiem, izvērtējot interešu apdraudējuma veidu, saturu, intereses nesēja jeb personas, pret kuru vērsts apdraudējums, īpašības un attieksmi pret konkrēto interešu apdraudējumu*”. Tā, piemēram, būtisku kaitējumu citām ar likumu aizsargātām interesēm var radīt cilvēka cieņas principa pārkāpums saistībā ar verbālu vēršanos pret viendzimuma cilvēku publiski izrādītiem universāliem mīlestības un kopābūšanas jūtu apliecinājumiem, lai šos cilvēkus marginalizētu, padarītu neredzamus un pazemotu⁷; interešu apdraudējums vai aizskārums citām personām, piemēram, personas tuviniekiem, uzņēmumam, iestādei vai apdraudējums valsts interesēm (piemēram, valsts drošībai, sabiedriskajai drošībai); aizskārums publiskums u.c. faktiskie apstākļi, kas vērtējami katrā konkrētā gadījumā.

Krimināltiesību doktrīnā ir norādīts, ka KL 150. pantā ietverta noziedzīgo nodarījumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, jo vainīgais apzinās savas darbības kaitīgumu un to, ka tā ir vērsta uz

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2024. gada 18. jūlija spriedums lietā Hanovs pret Latviju 42. un 43. punkts.

naida un nesaticības izraisīšanu un apzināti to izdara⁸. Vienlaikus attiecībā uz būtisko kaitējumu profesore V.Liholaja ir norādījusi, ka psihiskā attieksme pret būtisku kaitējumu var izpausties nodoma un neuzmanības formā.⁹

KL 150. panta otrajā daļā paredzēta kriminālatbildība par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai, ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Vārdi “*šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu*” norāda uz to, ka nepieciešams konstatēt ne tikai KL 150. panta pirmajā daļā paredzētās darbības, bet arī būtisku kaitējumu.

Savukārt KL 150. panta trešajā daļā ir paredzēta atbildība par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem. Šajā gadījumā vārdi “*šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību*” norāda uz to, ka nepieciešams konstatēt tikai KL 150. panta pirmajā daļā paredzētās darbības un nav nepieciešams konstatēt būtisku kaitējumu. Tas nozīmē, ka gadījumos, kad darbība vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu ir saistīta ar vardarbību vai draudiem, tad saskaņā ar KL 150. panta trešo daļu būtiska kaitējuma konstatēšana nav nepieciešama.

Norādām, ka darba grupa atzina, ka kvalificējošā pazīme – būtisks kaitējums ir saglabājams KL 150. panta pirmajā un otrajā daļā, jo gadījumos, kad sociālais naids ir saistīts ar vardarbību vai vardarbības draudiem, par to jau ir paredzēta kriminālatbildība KL 150. panta trešajā daļā neatkarīgi no radītā kaitējuma apmēra. Turklāt būtiska kaitējuma izslēgšana radītu tādu KL 150. panta pirmajā un otrajā daļā paredzēto darbību kriminalizāciju, kuru rezultātā jebkāds nedraudzīgs vai kritisks izteikums par noteiktu personu tās sociālās piederības dēļ būtu vērtējams kā krimināli sodāms nodarījums, kas nebūtu samērīgi.

Starptautiskajos dokumentos naida noziegumu un naida runas kontekstā ir aizliegtas dažādas darbības:

- „*advocate*” (angļu val.), kas latviski tulkots kā „**aizstāvēt**”¹⁰, „**propagandēt**”¹¹, un tiek skaidrots kā iestāšanās par labu naidam, diskriminācijai vai vardarbībai (sk. Paskaidrojošā ziņojuma par Eiropas Padomes Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās (turpmāk – Papildprotokols) 14. punktu);

- „*promote*” (angļu val.), kas latviski tulkots kā „**veicināt**”¹², un tiek skaidrots kā iedrošinājums vai virzīšana uz naidu, diskrimināciju vai vardarbību (sk. Paskaidrojošā ziņojuma par Papildprotokolu 14. punktu);

8 Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII) nodaļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016., 376. lpp.

9 Turpat.

¹⁰ Sk. Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 20.panta otro daļu angļiski un latviski.

¹¹ Sk. Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokola par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, 2.panta pirmo daļu angļiski un latviski.

¹² Sk. Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokola par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, 2.panta pirmo daļu angļiski un latviski.

- „*incite*” (angļu val.), kas tulkots kā „**kūdit**”¹³, „**kurināt**”¹⁴, arī „**aicināt**”¹⁵, un tiek skaidrots kā citu personu mudināšana uz naidu, diskrimināciju vai vardarbību (sk. Paskaidrojošā ziņojuma par Papildprotokolu 14. punktu). Termina „kūdīšana” lietošanā būtu jāievēro piesardzība, lai nerastos pārpratumi ar uzkūdīšanu, kas ir līdzdalības forma saskaņā ar KL 20. pantu;

- termins „**vardarbība**” attiecas uz prettiesisku spēka lietošanu, bet termins „**naids**” attiecas uz intensīvu nepatiku vai naidīgumu (sk. Paskaidrojošā ziņojuma par Papildprotokolu 15. punktu).

ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komisija paudusi, ka Rasu diskriminācijas izskaušanas konvencijas 4. pants uzliek pienākumu aizliegt noteiktas darbības ar likumu, bet pantā nav ietverti kritēriji, pēc kuriem izvērtēt, par kādām darbībām būtu paredzama kriminālatbildība. ANO komiteja norādījusi, ka šādai izvērtēšanai būtu piemērojami **Rabatas principi** (sk. ANO Komitejas rasu diskriminācijas izskaušanai 2013. gada 26. septembra Vispārējās rekomendācijas Nr. 35 15. punktu). Arī ANO Augstais cilvēktiesību komisārs paudis, ka ANO Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – ANO pakts) 20. panta piemērojamībai ir nosakāms augsts sliekšnis. Lai pārkāptu augsto sliekšni, izteikumiem ir jāietver kūdīšana ļoti smagu apvainojumu formā. Lai izvērtētu izteikumu smagumu, iespējams lietot Rabatas principus (sk. ANO Augstā cilvēktiesību komisāra 2013. gada 11. janvāra Ziņojuma par ekspertu darba grupām par nacionāla, rasu vai reliģijas naida kurināšanas aizliegumu pielikuma 29. punktu).

Lai izvērtētu, vai izteikumu smagums ir sasniedzis pakāpi, kas kūda uz naidu un par kuru paredzama kriminālatbildība, ANO eksperti formulējuši vairākus faktoros. Tie ir tā saucamie

Rabatas principi:

- 1) **Konteksts.** Konteksts ir ļoti svarīgs, kad izvērtē, vai izteikumi varētu kūdit uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību pret mērķgrupu. Konteksta analīzē izteikumi jāskata sociālā un politiskā kontekstā, kas valda laikā, kad izteikumi tiek pausti un izplatīti.
- 2) **Paudējs.** Būtu jāizvērtē izteikumu paudēja amats vai statuss sabiedrībā, īpaši šī indivīda vai organizācijas ietekmes spēja uz auditoriju, kurai izteikumi ir adresēti.
- 3) **Nodoms.** ANO pakta 20. pants paredz nodoma esību. Neuzmanība (*negligence* – angļu val.) un nolaidība (*recklessness* – angļu val.) nav pietiekama, lai darbība būtu nodarījums saskaņā ar ANO pakta 20. pantu, ņemot vērā, ka tas runā par „iestāšanos par”, „aizstāvēšanu” (*advocacy* – angļu val.) un „kūdīšanu” (*incitement* – angļu val.), nevis tikai materiāla izplatīšanu.
- 4) **Saturs un forma.** Izteikumu saturs ir viens no centrālajiem punktiem tiesu motīvos un ir kritiski svarīgs elements kūdīšanā. Satura analīze var ietvert izteikuma provokatīvās un tiešuma pakāpes noteikšanu, kā arī ietvert izteikuma formas, stila, argumentu rakstura izvērtējumu.
- 5) **Plašums.** Plašums ietver tādus elementus kā runas ietekme, tās publiskums, tās mērogs un auditorijas lielums. Citi elementi var būt tādi kā izplatīšanas biežums, daudzums un veids, piemēram, buklets vai pārraide televīzijā vai internetā.
- 6) **Iespējamība.** Kūdīšana pēc definīcijas ir formāla sastāva noziegums (*inchoate crime* – angļu val.). Darbībām, uz ko notiek kūdīšana, nav jātiek īstenotām, lai kūdošie izteikumi būtu

¹³ Sk. Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 20.panta otro daļu angļiski un latviski. ANO Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 4.pantu angļiski un latviski.

¹⁴ Sk. Eiropas Parlamenta 2014.gada 27.februāra rezolūcijas par stāvokli pamattiesību jomā Eiropas Savienībā (2012.gads) (2013/2078(INI)), 60.punktu angļiski un latviski.

¹⁵ Sk. Eiropas Savienības Pamatlēmuma 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm 1.panta pirmo daļu angļiski un latviski.

noziedzums. Tomēr kaut kādas pakāpes riskam vai kaitējumam ir jābūt identificētam. Tas nozīmē, ka tiesām ir jānosaka, ka bija ticama iespējamība (*reasonable probability* – angļu.val.), ka izteikumiem izdotos uzskūdit uz īstu darbību pret mērķgrupu, turklāt šādai sakarībai būtu jābūt diezgan tiešai (sk. ANO Augstā cilvēktiesību komisāra 2013. gada 11. janvāra Ziņojuma par ekspertu darba grupām par nacionāla, rasu vai reliģijas naida kurināšanas aizliegumu pielikuma 29. punktu).

Līdzīgi ANO ietvaros formulētajiem Rabatas principiem, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa noteikusi izteikumu izvērtēšanas faktoros, kas ļauj arī izlemt, vai kriminālatbildība kā tāda un noteiktais sods ir samērīgs ar nodarījumu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (Lielā palāta) 2015. gada 15. oktobra spriedumā lietā „Perinçek v. Switzerland”, iesnieguma Nr. 27510/08, izklāstīja faktoros, ko tā ņem vērā, izvērtējot samērīgumu starp pausto naida runu un ierobežojumiem:

204. Tiesa ir tikusi aicināta vairākās lietās izskatīt Konvencijas 10. panta attiecināmību uz verbāliem un neverbāliem izteikumiem, kas tikuši uzskatīti par tādiem, kas raisa vai attaisno vardarbību, naidu vai neiecietību. Izvērtējot, vai iejaukšanās tiesībās uz vārda brīvību bija „nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā” [..], Tiesa ir pievērsusies vairākiem faktoriem.

205. Viens no faktoriem ir bijis, vai izteikumi tika pausti saspringtā **politiskā vai sociālā gaisotnē**; šādu apstākļu esība parasti ir ļāvusi Tiesai lemt, ka iejaukšanās izteikumu paušanā ir bijusi attaisnojama. Piemēri ietver saspringto atmosfēru ap bruņotajām sadursmēm starp Kurdistānas Strādnieku partiju un Turcijas drošības spēkiem [..]¹⁶, atmosfēru, ko radīja letāli vardarbīgi ieslodzīto nemieri [..]¹⁷, problēmas saistībā ar neeiropiešu, it īpaši musulmaņu, integrāciju Francijā [..],¹⁸ attiecības ar nacionālajām minoritātēm Lietuvā drīz pēc neatkarības atjaunošanas [..]¹⁹.

206. Vēl viens faktors ir bijis, vai izteikumus var uzskatīt par tiešu vai netiešu **aicinājumu uz vardarbību vai vardarbības, naida vai neiecietības attaisnojumu** [..]. Izvērtējot šo aspektu, Tiesa ir bijusi īpaši uzmanīga attiecībā uz radikāliem izteikumiem, kas uzbrūk vai parāda sliktā gaismā veselu etnisko, reliģisko vai citu grupu [..]²⁰.

207. Tiesa ir arī pievērsusi uzmanību **veidam**, kādā izteikumi ir pausti, un to **spēju – tieši vai netieši – novest pie kaitīgām sekām**. Piemēri ietver gadījumus, [..] kur izteikumi ir pausti caur dzeju, nevis masu medijos, un tas ļāvis secināt, ka iejaukšanās nav bijusi attaisnojama ar drošības apsvērumiem²¹; [..], kur izteikumi bija pausti uz vēlēšanu skrejlapām, kas palielināja naidīgas ziņas efektu²²; [..] kur izteikumi pausti plurālistiskās televīzijas debatēs, kas samazināja negatīvo efektu²³;

¹⁶ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (Lielā palāta) 1999.gada 8.jūlija sprieduma lietā „Sürek v. Turkey (no. 1)”, iesnieguma Nr. 26682/95, 52. un 62.punktu; Eiropas Cilvēktiesību tiesas (Lielā palāta) 1999.gada 8.jūlija sprieduma lietā „Sürek v. Turkey (no. 3)”, iesnieguma Nr. 24735/94, 40.punktu.

¹⁷ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 23.janvāra sprieduma lietā „Falakaoğlu and Saygılı v. Turkey”, iesnieguma Nr. 22147/02 un 24972/03, 33.punktu; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 17.februāra sprieduma lietā „Saygılı and Falakaoğlu v. Turkey (no. 2)”, iesnieguma Nr. 38991/02, 28.punktu.

¹⁸ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010.gada 20.aprīļa lēmumu lietā „Le Pen v. France”, iesnieguma Nr. 18788/09.

¹⁹ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 4.novembra sprieduma lietā „Balsytė-Lideikienė v. Lithuania”, iesnieguma Nr. 72596/01, 78.punktu.

²⁰ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 14.marta sprieduma lietā „Kasymakhunov and Saybatalov v. Russia”, iesnieguma nr. 26261/05 un 26377/06, 106.–113.punktu.

²¹ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (Lielā palāta) 1999.gada 8.jūlija sprieduma lietā „Karataş v. Turkey”, iesnieguma Nr. 23168/94, 51. un 52.punktu.

²² Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 17.jūlija sprieduma lietā „Féret v. Belgium”, iesnieguma Nr. 15615/07, 76.punktu.

²³ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003.gada 4.decembra sprieduma lietā „Gündüz v. Turkey”, iesnieguma Nr. 35071/97, 43. un 44.punktu.

[..] kur izteikumi pausti tikai kā karogs blakus notiekošam mītiņam, kam bija ļoti ierobežota, ja vispār bija, ietekme uz mītiņa norisi²⁴ [..].

208. Visās iepriekš minētajās lietās iznākumu noteica dažādo faktoru mijiedarbība, nevis kāds viens atsevišķs faktors.

Informējam, ka 2021. gada 5. augustā spēkā stājās grozījumi KL 48. panta pirmās daļas 14. punktā, kā atbildību pastiprinošu apstākli nosakot to, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts ne tikai rasistisku, nacionālu, etnisku, vai reliģisku motīvu dēļ, bet arī sociālā naida dēļ. Šāds grozījums tika atbalstīts ievērojot to, ka sociālā naida saturs jau ir ietverts KL 150. panta pirmās daļas dispozīcijā, tajā skaitā attiecībā uz seksuālo orientāciju.

Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmuma 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm īstenošanu (turpmāk – Pamatlēmums) 4. pantā “Rasistiska un ksenofobiska motivācija” ir noteikts, ka attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas nav 1. pantā “Noziedzīgi nodarījumi saistībā ar rasismu un ksenofobiju” un 2. pantā “Uzkūdišana, palīdzība un atbalstīšana” minētie noziedzīgie nodarījumi, dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka rasistisku un ksenofobisku motivāciju uzskata par atbildību pastiprinošu apstākli vai ka tiesas tādu motivāciju var ņemt vērā, nosakot sankcijas. Ievērojot minēto, KL 48. panta pirmās daļas 14. punkts atbilst Pamatlēmuma 4. pantā noteiktajam.

Eiropas Komisijas ziņojumā Eiropas Parlamentam un Padomei par Padomes Pamatlēmuma 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm īstenošanu (turpmāk – EK ziņojums) 2. punktā uzsvērts, ka attiecībā uz “naida noziegumiem” dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka rasistiska un ksenofobiska motivācija tiek uzskatīta par atbildību pastiprinošu apstākli vai ka tiesas tādu motivāciju var ņemt vērā, nosakot piemērojamās sankcijas.

EK ziņojuma 3.4. punktā minēts, ka Pamatlēmums dalībvalstīm liek to kriminālkodeksos īpaši vērsties pret rasistisku un ksenofobisku motivāciju vai kā alternatīvu nodrošināt, ka tiesas šādu motivāciju ņem vērā, nosakot soda mēru. Ņemot vērā rasistisko un ksenofobisko motīvu diskriminējošo dabu un to ietekmi uz indivīdiem, grupām un sabiedrību kopumā, dalībvalstīm ir jānodrošina to pienācīga atmaskošana un risināšana.

Piecpadsmit dalībvalstis (CZ, DK, EL, ES, HR, IT, CY, LV, LT, MT, AT, RO, FI, SE un SK) ir izmantojušas 4. pantā piedāvāto pirmo izvēli, nosakot savos kriminālkodeksos, ka rasistiska un ksenofobiska motivācija tiks uzskatīta par atbildību pastiprinošu apstākli attiecībā uz visiem noziegumiem. Astoņas dalībvalstis (BE, BG, DE, FR, HU, PL, PT un UK) nosaka, ka rasistiska vai ksenofobiska motivācija uzskatāma par atbildību pastiprinošu apstākli attiecībā uz noteiktiem (bieži vardarbīgiem) noziegumiem, tādiem kā slepkavība, smagi miesas bojājumi un cita veida vardarbība attiecībā pret cilvēkiem vai īpašumu.

KL 48. panta ceturtajā daļā noteikts, ka par atbildību pastiprinošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šajā likumā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta lēmumā SKK - 515/2014²⁵ ir norādīts, ka tiesa, atzīstot

²⁴ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 24. jūlija sprieduma lietā „Fáber v. Hungary”, iesnieguma Nr. 40721/08, 44. un 45. punktu.

²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 17. decembra lēmums lietā SKK-515/2014.

par apsūdzētā atbildību pastipriņošu apstākli tādu apstākli, kas KL paredzēts kā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme, pārkāpj KL 48. panta ceturtajā daļā noteikto, ka par atbildību pastipriņošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šajā likumā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Tas nozīmē, ja tiek konstatēts, ka ir izdarīts KL 78. vai 150. pantā paredzētais naida noziegums, tad tie tiek kvalificēti tikai kā patstāvīgi noziedzīgi nodarījumi saskaņā ar KL 78. vai attiecīgi KL 150. pantu, nenorādot uz atbildību pastipriņošo apstākli, kas ir atrunāts KL 48. panta pirmās daļas 14. punktā.

Savukārt, ja tiek, piemēram, izdarīta zādzība nelielā apmērā, kas apzināti vērsta pret personu ar citādu seksuālo orientāciju un netiek konstatēta KL 150. pantā paredzētā darbība, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu, tad persona ir saucama pie kriminālatbildības pēc KL 180. panta “Zādzība, krāpšana, piesavināšanās nelielā apmērā”, papildus konstatējot KL 48. panta pirmās daļas 14. punktā paredzēto atbildību pastipriņošo apstākli – noziedzīgs nodarījums izdarīts sociālā naida dēļ, attiecīgi personai nosakot bargāku soda apmēru.

Vienlaikus jānorāda, ka KL ir ietverti arī tādi noziedzīga nodarījuma sastāvi, kas pamatā nav vērsti pret personas seksuālo orientāciju, bet kopsakarā ar KL 48. panta pirmās daļas 14. punktā ietverto atbildību pastipriņošo apstākli tie var būt izdarīti sociālā naida dēļ. Piemēram, personu saskaņā ar KL 132. pantu iespējams saukt pie kriminālatbildības par draudiem izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu personas seksuālās orientācijas dēļ, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt izpildīti. Tāpat gadījumā, ja pret personu tās sociālās orientācijas dēļ tiek īstenota vairākkārtēja vai ilgstoša izsekošana, novērošana, draudu izteikšana vai nevēlama saziņa un ja šai personai ir bijis pamats baidīties par savu vai savu tuvinieku drošību, vainīgo personu atbilstoši KL 48. panta pirmās daļas 14. punktam un 132. pantam ir iespējams saukt pie kriminālatbildības par vajāšanu sociālā naida dēļ. Līdzīgi arī situācijās, kad tiek veikta rupja sabiedriskās kārtības traucēšana, kas izpaužas acīmredzamā necieņā pret sabiedrību vai bezkaunībā, ignorējot vispārpieņemtās uzvedības normas un traucējot cilvēku mieru, iestāžu vai uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību), vai organizāciju darbu, ja personas veikto darbību pamatā ir naida paušana pret personas seksuālo orientāciju, vainīgo ir iespējams saukt pie kriminālatbildības saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu un 231. pantu.

Savukārt, ja tomēr personas darbības nesasniedz KL noteikto kaitējuma apmēru, nodarījums ir kvalificējams kā administratīvs pārkāpums. Tā, piemēram, Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11. pantā ir noteikta administratīvā atbildība par sabiedriskās kārtības traucēšanu, pārkāpjot vispārpieņemtās uzvedības normas un traucējot personas mieru, iestādes, komersanta vai citas institūcijas darbu vai apdraudot savu vai citu personu drošību. Tāpat minētā likuma 11.¹ pants noteic atbildību par agresīvu pret citu personu vērstu uzvedību, kas traucē tās mieru un izpaužas kā 1) draudi radīt kaitējumu personas vai tās tuvinieku veselībai vai dzimumneaizskaramībai, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt īstenoti; 2) mantisko interešu apdraudējums, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt īstenoti; 3) personas uzmācīga vajāšana, kas izpaužas kā personas izsekošana, novērošana vai nevēlama, uzbāzīga un traucējoša saziņa ar šo personu.

Turklāt jāņem vērā, ka gadījumā, ja šo pārkāpumu izdarīšanas motīvs ir tāds atbildību pastipriņošs apstāklis kā naidis pret personas atšķirīgām iezīmēm, piemēram, rase, reliģiskā pārliecība, nacionālā piederība vai citas skaidri nosakāmas personas atšķirīgās iezīmes, saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 21. panta 5. punktu ir pamats lemt par bargāka soda noteikšanu.

Vienlaikus nepieciešams norādīt, ka tiesību normā lietotā visaptverošā frāze uzskaitījuma beigās ir tulkojama tā, ka vārdi “citas skaidri nosakāmas personas atšķirīgās iezīmes” apzīmē tā paša veida lietas, kādas minētas pārējā tiesību normas uzskaitījumā,²⁶ piemēram, tautība, dzimums, vecums, valoda, politiskā pārliecība, mantiskais stāvoklis, dzimšana un izcelsme, invaliditāte, ģenētiskās īpašības, seksuālā orientācija, sociālais stāvoklis u.c.²⁷

Nobeigumā vēlamies aicinām institūcijas turpināt savu darbinieku apmācību programmās un projektos ietvert tēmas, kas vērstas uz naida noziegumu izmeklēšanu un naida runas apkarošanu, lai nodrošinātu efektīvu šo noziegumu izmeklēšanu un panāktu pēc iespējas taisnīgāku tiesisko attiecību noregulējumu. Tāpat aicinām šo apkārtrakstu izplatīt izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem informācijai un turpmākai izmantošanai darbā. Apkārtraksts ir publicēts arī Tieslietu ministrijas mājaslapā (<https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> “Nozares politika” – “Krimināltiesības” – “Metodiskie materiāli” – “Apkārtraksti”) un ir pieejams jebkuram interesentam.

Valsts sekretārs

M. Papsujevičs

Bleive 67036988

---

²⁶ Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība; vaina; krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 180. lpp.

²⁷ Balodis R. Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 98 – 117. lpp.